

PIKSNAF: Konstrukcija i validacija skale neakademske prokrastinacije

Prokrastinacija se može definisati kao nepotrebno odlaganje onoga što se može uraditi u datom trenutku. Domen akademske prokrastinacije je preciznije određen i u većoj meri istražen u odnosu na domen neakademske prokrastinacije. Samim tim, odlučili smo da istražimo ovaj fenomen konstrukcijom i validacijom skale zastupljenosti neakademske prokrastinacije (PIKSNAF). Na osnovu rezultata fokus grupe konstruisali smo stavke koje čine skalu neakademske prokrastinacije. Ova skala se sastoji od dve podskale, skale učestalosti prokrastinacije koju čine četiri domena (domen kućnih poslova, hobija i aktivnosti, zdravstveni i socijalni domen) i skale negativnih emocija, koja meri emocionalni doživljaj prokrastinacije. Eksplorativnom faktorskom analizom izdvojili smo dva faktora emocija koji se poklapaju sa podelom emocija na one koje se javljaju pri hedonističkoj i anksioznoj prokrastinaciji. PIKSNAF je validiran pomoću skale akademske prokrastinacije i dimenzije svesnosti iz HEXACO-PI. Instrument pokazuje zadovoljavajuću internu konzistentnost ($\alpha = 0.90$) i konvergentnu validnost. Međutim, potrebno je sprovesti dalja istraživanja da bi se utvrdila prediktivna i inkrementalna valjanost instrumenta.

Uvod

Definisanje prokrastinacije

Reč prokrastinacija je kovanica reči latinskog porekla, pro i crastinus, što u prevodu znači „za sutra” (Van Eerde 2003). Prokrastinacija se naj-

češće definiše kao iracionalno odlaganje nekog ponašanja (Ellis i Knaus 1977; Akerlof 1991) ili kao o odlaganju obaveza do tačke doživljavanja subjektivne nelagodnosti (Ferrari 1992). Sintezom ovih definicija može se tvrditi da prokrastinacija predstavlja pojavu voljnog odlaganja da se planirana akcija izvrši, iako osoba zna da će joj odlaganje škoditi (Steel 2007). Većina ovih definicija određuje prokrastinaciju kao specifičan tip odlaganja, a ne kao sinonim za samo odlaganje. Za razliku od odlaganja, koje može biti pozitivno, prokrastinacija se u literaturi uglavnom opisuje kao nešto što pojedincu može naneti neke loše posledice. U jednom istraživanju prokrastinaciju čak 95% ispitanika karakteriše kao loše ponašanje s negativnim posledicama (Briody 1980, prema Steel 2007).

Iako ove definicije daju dobar uvid u to šta je prokrastinacija, ipak je najiscrpnije definiše Hagbin (Hagbin 2015), koji sintezom već postojećih i prihvaćenih definicija prokrastinacije dolazi do njenih šest definišućih elemenata: odlaganje, jaz između namere i akcije, iracionalnost odlaganja, negativna osećanja, loš učinak i tip zadatka. Odlaganje je jedini konceptualni element prokrastinacije oko kog se svi istraživači slažu. Da bi se za neko ponašanje moglo reći da je prokrastinacija, ono mora da uključuje neku vrstu odlaganja zadatka.

Jaz između namere i akcije je jedan od definišućih elemenata oko kojeg se istraživači većinom slažu (Ellis i Knaus 1977; Ferrari *et al.* 1995; Blunt i Pychyl 1998; Steel 2007). Ovaj element je izuzetno važan jer razgraničava odlaganje bilo koje akcije od odlaganja samo nameravane akcije. Drugim rečima, da nije ovog konceptualnog

Konstantin Tomić (1998), Novi Sad, Beogradski kej 35, učenik 4. razreda gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj” u Novom Sadu

Pavle Mačkić (1999), Beograd, Ivan Begova 9, učenik 4. razreda Pete beogradske gimnazije

MENTOR: Tijana Nikitović, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

elementa, moglo bi se reći da osoba prokrastinira na svakoj radnji koju u datom trenutku ne vrši, a koju će vršiti u nekom trenutku u budućnosti, poput pranja zuba ili primanja penzije. Dakle, za osobu možemo reći da prokrastinira ukoliko je namerila nešto da uradi, ali to ne čini. Iracionalnost kao definišući element prokrastinacije se određuje na dva načina, na osnovu kojih se postojeća literatura može podeliti na dve grupe istraživanja (Haghbin 2015). Prva grupa sagledava iracionalnost iz perspektive kognitivno-bihejvioralne terapije. Naime, tvorac REBT terapije, Albert Ellis, tvrdi da iracionalnost predstavlja „misli i uverenja koja tvore temelj psiholoških problema i koja osujećuju osobu pri ostvarivanju željenih ciljeva” (Ellis i Bernard 1985), a definiše prokrastinaciju kao „iracionalno odlaganje obaveza” (Ellis i Knaus 1977). Druga grupa istraživanja (Steel 2007) iracionalnost posmatra kao postupanje osobe koje ne vodi najvećoj očekivanoj vrednosti (Haghbin 2015). Zbog veće određenosti, ovo shvatanje prokrastinacije biće uzeto u obzir u ovom istraživanju. Dakle, osoba koja odlaže neku obavezu, iako zna da će to dovesti do nekakvog lošeg ishoda, iracionalno je odlaže. Četvrti definišući element prokrastinacije jesu negativne emocije koje se javljaju pri samoj pomisli na izvršavanje nekog zadatka. Najistaknutija od ovih negativnih emocija jeste strah od neuspeha. Prethodna istraživanja (Solomon i Rothblum 1984; Milgram *et al.* 1988, Haghbin *et al.* 2012) ukazuju na to da je strah od neuspeha zapravo jedan od glavnih razloga zašto dolazi do prokrastinacije. Loš učinak je u većini slučajeva posledica prokrastinacije (Steel 2007; Haghbin 2015). Vredno je pomenuti da prokrastinacija nema negativne efekte isključivo na uspeh u izvršavanju akademskih zadataka, već i na razne sfere života, poput zdravlja i opšteg blagostanja (Van Eerde 2003). Primer ovakvih negativnih posledica bi mogli biti zdravstveni rizici kojima se osoba izlaže odlaganjem obaveza poput sistematskih pregleda. Poslednji definišući element prokrastinacije je tip zadatka koji se odlaže. Rezultati meta-analiza (Steel 2007; Van Eerde 2003) ukazuju na to da je prokrastinacija u velikoj meri zavisna od tipa zadatka. U većini istraživanja je napravljena jasna podela tipova zadataka koji se odlažu na dve

grupe, tj. domena: akademski i domen svakodnevice (Milgram *et al.* 1988).

Akademski domen prokrastinacije je star otprilike koliko i empirijsko istraživanje prokrastinacije (Solomon i Rothblum 1984). Pretpostavlja se da je prokrastinacija akademskih zadataka i najučestalija, pri čemu ova pretpostavka nije potvrđena empirijskoj proverbi (Haghbin 2015). Prokrastinacija svakodnevice definisana je u kasnijim radovima kao tendencija da se rutinski zadaci odlažu (Milgram *et al.* 1988). Međutim, definisanje nekog domena odrednicom „rutinski zadaci” nosi sa sobom nekoliko problema, od kojih je glavni ograničena mogućnost operacionalizovanja i merenja prokrastinacije u ovom domenu. Naime, vrlo je teško naći reprezentativan skup zadataka koji čine rutinu za čitavu populaciju. Takođe, čak iako se nađe takav skup zadataka, to ne znači da se vremenom ta rutina neće menjati. Primer stavke koja je vremenom izgubila reprezentativnost bi bio ajtem iz skale opšte prokrastinacije (Lay 1986) koji glasi „Pismo može stajati napisano danima pre nego što ga pošaljem”. Pored zadataka koji više ne predstavljaju rutinu, takođe postoje zadaci koji su možda postali rutina od kada je skala konstruisana, poput ažuriranja anti-virusnog softvera i odgovaranja na elektronsku poštu.

Neki istraživači (Milgram *et al.* 1998) spore tvrdnju da je prokrastinacija zavisna od tipa zadatka time što nalaze jaku korelaciju između akademskog i domena svakodnevice. Ovaj zaključak je ipak donekle neopravdan (Haghbin 2015) zbog pomenutih problema sa operacionalizacijom prokrastinacije koja se odnosi na rutinu. Kao posledica tog istraživanja i njegove kritike, u literaturi se pojavljuju dve sasvim validne i opravdane operacionalizacije prokrastinacije: jedna gde je prokrastinacija nezavisna, i druga gde je zavisna od tipa zadatka koji se odlaže. U samim instrumentima ova podela se ogleda u tome što prva grupa instrumenata meri prokrastinaciju u odnosu na specifične zadatke („Ako mi stigne račun sa malim iznosom, odmah ga platim” iz Skale opšte prokrastinacije (Lay 1986)), dok se druga grupa koristi opštim odrednicama („Ja sam neizlečivi zgubidan” iz Takmanove skale prokrastinacije (Tuckman 1991)).

Ova podela u operacionalizaciji se delom poklapa sa konceptualnom podelom prokrastinacije

na ponašanje i osobinu ličnosti. Prokrastinaciono ponašanje je nepotrebno odlaganje zadatka i pored početne namere da se taj zadatak uradi, dok je prokrastinacija kao osobina ličnosti sklonost prokrastinacionom ponašanju, koju karakterišu iracionalnost odlaganja, negativne emocije koje se javljaju pri odlaganju i učestale loše posledice uzrokovane ovim odlaganjem (Haghbin 2015). Iako sve skale samoprocene mere prokrastinaciju kao osobinu ličnosti, one nju mahom operacionalizuju kao učestalost prokrastinacionog ponašanja, čime se gubi nekoliko važnih konceptualnih elemenata, poput negativnih emocija i loših posledica prokrastinacije (Haghbin 2015).

Prvo shvatanje prokrastinacije kao opšte osobine ličnosti koja je nezavisna od domena ili tipa zadatka, je podržana istraživanjima koja su našla značajnu vezu između akademske i prokrastinacije svakodnevice (McCown *et al.* 1989; Milgram *et al.* 1998); dok drugo shvatanje, koje podrazumeva prokrastinaciju kao ponašanje koje jeste zavisno od domena, podržavaju istraživanja koja ukazuju na zavisnost prokrastinacije od tipa zadatka (Mischel 1990, prema Haghbin 2015; Steel 2007; Milgram *et al.* 1988; Milgram *et al.* 1995). Pošto postoje dve empirijski potvrđene konceptualizacije pojma prokrastinacije, ostaje na istraživaču da izabere jednu od njih, zavisno od namere i cilja istraživanja (Haghbin 2015).

Još jedan problem u dosadašnjoj literaturi jeste problem skala prokrastinacije koje nisu ograničene na neki domen, a koje je mere koristeći se specifičnim zadacima. Naime, u istraživanju koje se bavi ispitivanjem domena prokrastinacije svakako mora da se koristi skala koja meri prokrastinaciju u odnosu na određeni skup zadataka. Međutim, sva istraživanja koja su se bavila tim problemom imaju isti nedostatak: ni za jednu skalu se ne može tvrditi reprezentativnost skupa zadataka u odnosu na koje se prokrastinacija meri, jer nijedan skup nije dobijen empirijski, već na osnovu procene od strane istraživača, te se njihova reprezentativnost, prikladnost i nepristrasnost ne mogu uzeti zdravo za gotovo (Steel 2002, prema Haghbin 2015).

Međutim, iako se do njega nije došlo empirijski, akademski domen je valjano konceptualno određen. Naime, ako se prokrastinacija tiče škole, fakulteta ili sličnih akademskih institucija,

ona se tiče akademskog domena. Ako se to uzme u obzir, jedino preostalo konceptualno rešenje za podelu zadataka prokrastinacije na domene jeste podela prokrastinacije na akademsku i onu koja obuhvata zadatke koji nisu obuhvaćeni akademskim domenom, tj. neakademske.

Anksiozna i hedonistička prokrastinacija

Služeći se definišućim elementima prokrastinacije, mogu se pretpostaviti njena dva tipa, anksiozna i hedonistička (Haghbin 2015). Anksiozna prokrastinacija jeste vrsta prokrastinacije koju karakterišu negativne emocije i nezadovoljstvo sopstvenim ponašanjem kao i ishodom prokrastiniranja. Ona je često vezana za određeni zadatak ili kontekst, poput domaćeg zadatka ili konteksta škole. Ona se ponavlja za isti zadatak ili kontekst i retko je posledica nekih spoljašnjih faktora. Među njenim mogućim uzrocima nalaze se strah od neuspeha, manjak samokontrole i savesnost. Negativne emocije koje se često javljaju pri anksioznoj prokrastinaciji su anksioznost, emocionalni distres, krivica, bespomoćnost i zabrinutost (Haghbin 2015).

Primer anksioznog prokrastinatora bi bio učenik koji i pored početne namere da napiše neki rad, svaki put kad sedne da radi otvori neku društvenu mrežu i na njoj provede neko duže vreme. Učenik je prilikom odlaganja nezadovoljan sobom jer tako postupa, grize ga savest i oseća se anksiozno povodom neke loše posledice poput loše ocene.

Sa druge strane, hedonistička prokrastinacija je nenametnuta, namerna prokrastinacija bez jasne namere da se obaveza završi, koja je često praćena nezadovoljstvom zbog ishoda, ali ne i zbog sopstvenog ponašanja i koja se tiče specifičnog zadatka ili konteksta. Kao njene moguće uzroke Haghbin (2015) navodi manjak samokontrole, interesovanja i energije, kao i nisku savesnost i hedonizam. Negativne emocije koje se mogu javiti pri samoj pomisli na odlagani zadatak su mrzovolja, tromost ili dosada. Primer hedonističkog prokrastinatora je student koji zbog izlazaka odlaže pripremanje za ispit, iako očekuje kao rezultat prokrastinacije loš učinak na ispitu. Student namerno bira da radi prijatnije aktivnosti, jer mu je učenje za ispit dosadno i usplavljuje ga. On kasnije nije nezadovoljan sop-

stvenim ponašanjem koliko je nezadovoljan zbog toga što je pao ispit.

Ključna razlika između ove dve vrste prokrastinacije je u tome što anksioznu prokrastinaciju karakterišu negativne emocije i nezadovoljstvo usmereni ka sopstvenom ponašanju, dok kod hedonističke prokrastinacije to nije slučaj. Ova dva konstrukta, iako su precizno definisana, ipak čekaju empirijsku potvrdu (Hagbin 2015).

Teorija vremenske motivacije

Teorija vremenske motivacije (eng. Temporal Motivation Theory — TMT) (Steel i König 2006) predstavlja integrativni model motivacije, koji je nastao sintezom četiri teorije manjeg opsega. Iako se ove četiri teorije usredsređuju na različite aspekte motivacije, njihova zajednička karakteristika je da motivaciju sagledaju kao funkciju vremena. U svom jednostavnijem obliku, jednačina ovog modela glasi:

$$U = \frac{E \times V}{1 + \Gamma \times D}$$

U jednačini U predstavlja poželjnost jedne date akcije, E verovatnoću da akcija vodi nagradi, V predstavlja koliko je ta nagrada jaka, Γ predstavlja uopštenu podložnost osobe prema odlaganju, D predstavlja vreme koje je potrebno da prođe od početka radnje do nagrade. Što je koeficijent U veći to je veća verovatnoća da će se osoba baviti datom radnjom. Kako bi se razjasnila primenljivost ovog modela na prokrastinaciju, potrebno je dati primer. Student, iako zna da bi trebalo da uči za ispit, preferira izlazak nad učenjem. Ovaj izbor se može objasniti pomoću navedene jednačine ako se uzme u obzir da su izlasci studentu prijatni (V je visoko) i izvesno je da će biti prijatni (E je visoko). Takođe, izlazak je studentu neposredno ($D = 0$) prijatno iskustvo. Sa druge strane, učenje mu je samo po sebi averzivna radnja (V je nisko), koja ne mora nužno voditi dobroj oceni (E je nisko) i potrebno je da student provede dosta vremena učeći dok ne dobije dobru ocenu (D je visoko). Međutim, kako se približava ispitni rok, koeficijent D za učenje se smanjuje, dok za izlaske ostaje isti. Kada vrednost U za učenje postane veća od vrednosti U za izlaske, student će, prema ovoj teoriji, početi da uči. Dakle, prokrastinacija prema TMT modelu

nastaje usled preferencije prijatne radnje nad obavezom koja treba da se ispuni.

Čini se da je važno pretpostaviti odnos prokrastinacije prema Hagbinu (2015) i prema teoriji vremenske motivacije. Iako dosadašnja literatura nijednom nije uzela u obzir odnos ove dve teorije, usled čega se tvrdnje potkrepljene empirijom ne mogu praviti, pretpostavlja se da se ove dve teorije ni u kom aspektu ne sukobljavaju, već, suprotno, da se dopunjuju. Teorija vremenske motivacije direktno pretpostavlja gotovo sve definišuće elemente prokrastinacije prema Hagbinu, izuzev negativnih emocija i iracionalnosti. Ovo se ne tretira kao kontradikcija dve teorije, već kao posledica usredsređenosti teorija na drugačije aspekte prokrastinacije. Naime, teorija vremenske motivacije usredsređuje se na sam proces prokrastiniranja, sažimajući individualne razlike u parametre E , V i Γ , dok se Hagbinova teorija bavi objašnjavanjem prokrastinacije iz stanovišta ličnosti, te su ovoj teoriji negativne emocije i iracionalnost ponašanja očekivano zastupljeniji. Takođe, teorije se ne sukobljavaju ni u vidu postojanja anksiozne i hedonističke prokrastinacije. Dok Hagbinova teorija detaljno opisuje lični doživljaj ove dve vrste prokrastinacije, u teoriji vremenske motivacije razlika između njih bi se mogla odraziti u tome što se razlikuju zadaci kojima osoba bira da se bavi. Ono što teoriju vremenske motivacije čini važnom pri izučavanju prokrastinacije jeste što pruža valjan teorijski okvir kojim se mogu objasniti gotovo svi korelati prokrastinacije (Steel 2007).

Korelati prokrastinacije

Istraživanjem prokrastinacije pokazan je velik broj njenih korelata koji se mogu podeliti u četiri široke grupe: karakteristike zadatka, osobine ličnosti, ishodi i demografske karakteristike (Steel 2007). Karakteristike zadatka predstavljaju moguće sredinske uzroke prokrastinacije. Najznačajni i u literaturi najprisutniji od ovih faktora jeste odbojnost zadatka koja predstavlja doživljenu ili naslućenu neprijatnost pri izvršavanju neke akcije (Harris i Sutton 1983; Solomon i Rothblum 1984; Milgram *et al.* 1988). Opšte uzeto, što je odbojniji zadatak, to je prokrastinacija veća. U teorijskom okviru TMT-a,

averzivnost zadatka po definiciji predstavlja V , što se može jasno dovesti u vezu sa prokrastinacijom (Steel i König 2006). Drugu grupu korelata prokrastinacije čine oni koji se tiču osobina individue. Ovi korelati se uglavnom odnose na dimenzije Petofaktorskog modela ličnosti (Costa i McCrae 2008). Kako je jedna od prihvaćenijih definicija prokrastinacije ta da je ona iracionalno odlaganje obaveza (Ellis i Knaus 1977), očekivano je da je ova pojava u pozitivnoj korelaciji sa neuroticizmom prema Petofaktorskom modelu ličnosti (Costa i McCrae 2008). Naime, istraživači (Ellis i Knaus 1977) tvrde da ako ljudi odlažu zadatak koji im izaziva stres i nelagodnost, onda će oni sa višim nivoom neuroticizma, osećajući veći stres i nelagodnost, više prokrastinirati. Još jedna značajna veza prokrastinacije ostvarena je sa specifičnim facetom neuroticizma, depresivnošću (McCown *et al.* 1989). Pretpostavlja se da do ove korelacije dolazi jer su osobe sa višim nivoom depresivnosti uskraćeni za osećaj uspeha kao potkrepljenje (Steel 2007). Teorijsko objašnjenje negativne povezanosti prokrastinacije sa neuroticizmom i njegovim facetima prema TMT-u jeste da osobama sa izraženijim neuroticizmom potkrepljenje za završavanje zadatka (parametar V) bude niže (Steel 2007).

Kako podaci iz dosadašnjih istraživanja pokazuju (Steel 2007; Van Eerde 2003), otvorenost za iskustva i ekstraverzija nisu značajni korelati prokrastinacije, mada određeni faceti ekstraverzije, poput impulsivnosti, jesu. Impulsivnost se može definisati kao spontanost akcija (Steel 2007). Impulsivnim osobama, prema Stilu, misli o budućnosti u manjoj meri utiču na odluke koje donose, i oni češće podležu trenutnoj gratifikaciji, te dugoročne obaveze odlažu ili u nekim slučajevima gotovo potpuno zapostavljaju (*ibid.*). U teoriji vremenske motivacije parametar Γ se tumači kao istovetan impulsivnosti, te je njegova negativna povezanost sa prokrastinacijom očekivana (Steel i König 2006).

Pod treću grupu korelata prokrastinacije spadaju demografske karakteristike osobe koja prokrastinira. Dva potencijalna moderatora prokrastinacije koji su istaknuti u literaturi su pol i uzrast (Steel 2007). Istraživači (O'Donoghue i Rabin 1999) su primetili da se prokrastinacija vremenom smanjuje kako starimo. Do ovakve

promene pretpostavlja se da nije došlo posredstvom povećanja savесnosti vremenom, već zato što ljudi vremenom uspevaju da razviju navike koje im omogućavaju da izbegnu prokrastinaciju. Istraživanja koja su se bavila ispitivanjem polnih razlika u prokrastinaciji nisu dala jednoznačan odgovor, dok metaanalitički podaci (Steel 2007) ukazuju na to da ukupan efekat pola ne postoji.

Savesnost kao korelat prokrastinacije

Dve najopširnije meta-analize (Steel 2007; Van Eerde 2003) koje se tiču polja izučavanja prokrastinacije, kao njen najznačajniji korelat ističu savesnost. Prema Stilu (Steel 2007), ovo je očekivano jer je pojam prokrastinacije konceptualno povezan sa niskom samokontrolom, koja je prema većini modela sastavni deo savesnosti. Šta više, prema određenim konceptualizacijama, sama prokrastinacija predstavlja facet savesnosti (MacCann *et al.* 2009). Prilikom konstrukcije najpoznatijih inventara ličnosti (McCrae i Costa 1987; Ashton i Lee 2001) faktor savesnosti su definisale osobine poput organizovanosti, vrednoće, pažljivosti i temeljitosti. Kako se faktor savesnosti ne razlikuje značajno između Petofaktorskog modela ličnosti i HEXACO modela ličnosti (Lee i Ashton 2004; Lee *et al.* 2005), podaci dobijeni iz oba modela smatraju se relevantnim za naše istraživanje. Prema HEXACO modelu ličnosti, savesnost grade četiri njena faceta: organizovanost, perfekcionizam, marljivost i promišljenost.

Organizovanost je sklonost traženja reda, urednost, pogotovo u fizičkom okruženju pojedinca. Oni koji imaju nizak skor na organizovanosti često su aljkavi, dok oni sa visokim biraju struktuiraniji pristup svojim zadacima. Stil i König (2006) negativnu asocijaciju između organizacije i prokrastinacije objašnjavaju u okviru TMT-a time što organizovani ljudi imaju veću tendenciju da sebi postavljaju kratkoročne ciljeve. Ovim postupkom, oni jedan zadatak sa visokom vrednosti D , dele na više zadataka sa nižim vrednostima D , time umanjujući prokrastinaciju.

Perfekcionizam se definiše kao sklonost temeljitosti i osvrnutost na detalje. Niski skorovi karakterišu ljude koji dopuštaju poneku grešku u

svom radu i ne obraćaju pažnju na detalje, dok oni sa visokim skorovima često pažljivo provjeravaju svoj rad. TMT model ne predviđa nikakvu povezanost perfekcionizma sa prokrastinacijom (Steel i König 2006), što podržavaju i rezultati Stilove metaanalize (Steel 2007)

Marljivost predstavlja sklonost ka napornom radu. Niska samodisciplina i motivacija da se neki cilj postigne često karakterišu niske skorove, a jaka radna etika i volja da se istrpi napor karakterišu visoke skorove na ovoj dimenziji. Pojam koji je konceptualno vrlo sličan marljivosti, motivacija za postignućem pokazao je negativnu povezanost sa prokrastinacijom (Steel 2007). U teorijskom okviru TMT-a, ovakva povezanost se može objasniti time što marljive osobe imaju tendenciju da uživaju u radu kao takvom (Ashton i Lee 2001), te je zadatak koji obavljaju sam po sebi vredniji, odnosno ima višu vrednost V (Steel 2007).

Promišljenost je sklonost pažljivom razmatranju posledica i inhibiranju impulsa. Osobe sa niskim skorovima na ovoj podskali često postupaju impulsivno i bez razmišljanja o posledicama, dok oni sa visokim skorovima često uzimaju više mogućnosti u obzir i skloni su opreznosti i samokontroli. Prema datoj definiciji može se uočiti da je promišljenost suprotna impulsivnosti (Ashton i Lee 2001), te se njena negativna korelacija (Steel 2007) sa prokrastinacijom može objasniti time što su promišljene osobe manje podložne odlaganju, to jest njihova vrednost Γ je niža.

Cilj

Cilj ovog istraživanja je bilo ispitivanje domena neakademske prokrastinacije kroz konstrukciju i validaciju skale o neakademskoj prokrastinaciji.

Metod

Instrumenti

Kako je u fokus grupu bilo neophodno uključiti osobe sa izraženom osobinom prokrastinacije, Takmanova skala prokrastinacije je služila za selekciju ispitanika, dok je drugi instrument, Multifacetna mera akademske prokrastinacije, bio neophodan za validaciju novonastalog ins-

trumenta za merenje neakademske prokrastinacije. Kako bi se mogle koristiti na našoj populaciji, skale su prevedene na srpski jezik.

Takmanova skala prokrastinacije (TPS)

Prvi relevantan kriterijum koji je uzet u obzir prilikom odabira skale prokrastinacije koja je korišćena u svrhu selekcije ispitanika radi učešća u fokus grupi bio je da skala meri prokrastinaciju nezavisno od zadataka koji se odlaže. Na ovaj način se izbegava potencijalna greška korišćenja nereprezentativnog skupa zadataka, što je zamerka koja bi mogla da se uputi većini postojećih skala (Hagbin 2015). Drugi kriterijum bio je da skala bude u velikoj meri konvergentno validna, to jest da u velikoj meri bude povezana sa drugim merama prokrastinacije. Na osnovu ova dva kriterijuma kao najprikladnija izabrana je Takmanova skala prokrastinacije (Tuckman 1991). Nju karakteriše visoka interna validnost ($\alpha = 0.90$) i visoka povezanost sa bihevioralnim merama prokrastinacije ($r = 0.80$).

Multifacetna mera akademske prokrastinacije (MMAP)

Kako je akademska prokrastinacija jedan od dva konstrukta koji su korišćeni za validaciju novonastale skale, prvi od relevantnih kriterijuma pri odabiru skale bio je upravo da meri akademsku prokrastinaciju. Kako nijednim istraživanjem nije utvrđen reprezentativan skup zadataka za akademsku prokrastinaciju na našoj populaciji, tražena je skala koja se ne koristi specifičnim zadacima, ali se na neki način ograničava na akademski domen. Kao jedina skala koja ispunjava ovaj kriterijum pokazala se Hagbinova multifacetna skala akademske prokrastinacije (MMAP: Hagbin 2015). Ova skala sastoji se je od četiri dimenzije kojima se svih šest definišućih elemenata prokrastinacije pokrivaju.

Prva dimenzija, skala prokrastinacije kao ponašanja (eng. Procrastination Behaviour Scale), PBS, meri njenu učestalost. Sastoji se od 10 ajtema koji ne mere prokrastinaciju u odnosu na specifične zadatke, već se koristi određenjem „akademski zadaci” (npr. „Kada se zadaju akademski zadaci, kažem sebi da ih neću kasno započeti, ali ih na kraju odlažem bez dobrog raz-

loga”). Druga dimenzija, skala negativnih emocija (eng. Negative Emotion Scale), NES, meri emocionalni doživljaj prokrastinacije. Sadrži 12 stavki, na koje ispitanici označavaju koliko često osete navedene emocije. Odgovor na svaku stavku svih podskala MMAP-a se izražava na Likertovoj skali od 1 (nikad) do 6 (uvek).

Kako je ovo istraživanje usredsređeno na učestalost prokrastinacije i emocionalni doživljaj pri prokrastiniranju, u istraživanju su korišćene ove dve skale. Što se preostale dve tiče, skala opaženih loših posledica (PNCS) meri stepen do kog osoba misli da je prokrastinacija imala negativnih posledica po nju, a skala trajanja prokrastinacije (PDS) meri od kada u toku života je osoba sklona prokrastiniranju.

PNCS je izostavljena jer merenje subjektivne procene loših posledica po osobu, iako konceptualno važno, prevazilazi obim ovog istraživanja. Sa druge strane, PDS je izbačen jer se smatra da, iako je važan za procenu ozbiljnosti prokrastinacije kao psihološkog problema, nije ključan u određivanju stepena izraženosti prokrastinacije kao osobine ličnosti (Haghbin 2015).

Još jedan od relevantnih kriterijuma koji je ispunjen od strane MMAP-a jeste to da ima dobre metrijske karakteristike. Naime, podskalu PBS karakteriše visoka interna konzistentnost ($\alpha = 0.94$).

Skala savesnosti

Mera kojom je savesnost operacionalizovana je skala dimenzije savesnosti prema HEXACO modelu. Kao što je pomenuto u uvodu, dimenzija savesnosti se ni konceptualno (Lee i Ashton 2004), ni empirijski (korelacija $r = 0.80$) (Lee *et al.* 2005) ne razlikuje između Petofaktorskog modela i HEXACO-a, te je iz praktičnih razloga u ovom istraživanju korišćena skala savesnosti potonjeg modela (HEXACO-PI). Ona sadrži četiri faceta sa po četiri ajtema na nivou faceta: organizovanost ($\alpha = 0.85$), marljivost ($\alpha = 0.79$), perfekcionizam ($\alpha = 0.79$) i promišljenost ($\alpha = 0.78$). Karakteriše je velika pouzdanost ($\alpha = 0.89$). Na stavke su ispitanici odgovarali na skali od 1 (potpuno netačno) do 5 (potpuno tačno).

Pajina i Kokilijeva skala neakademske prokrastinacije (PIKSNAP)

Skala koja je kreirana u ovom istraživanju po uzoru na MMAP sastoji se iz dve dimenzije. Prva dimenzija, skala učestalosti prokrastinacije u različitim domenima (prilog 2) meri učestalost prokrastinacionog ponašanja. Sastoji se iz četiri domena (kućni poslovi, hobiji i aktivnosti, zdravstveni i socijalni) sa ukupno 31 stavkom (s tim što je u početku bilo 34 ali je nakon analiza broj smanjen na 31). Domen kućnih poslova ima osam stavki, domen hobija i aktivnosti takođe osam, socijalni domen ima devet i zdravstveni domen šest. U skladu sa ciljem ovog istraživanja, podskala je kreirana tako da meri prokrastinaciju u odnosu na specifične zadatke.

Druga dimenzija, skala negativnih emocija (prilog 2) takođe meri emotivni doživljaj prokrastinacije. Sadrži devet stavki (pre analize deset, ali je nakon analize redukovana na 9), za koje ispitanici označavaju koliko navedene emocije često osete. Ispitanici su na stavke svih korišćenih poddimenzija odgovarali šestostepenom Likertovom skalom procene učestalosti (1 – nikad, 6 – uvek).

Postupak

Fokus grupa. U prvoj fazi istraživanja putem interneta, preko servisa Google Forms, plasirana je Takmanova skala prokrastinacije (Tuckman 1991), koja je služila za selekciju ispitanika sa izraženom osobinom prokrastinacije. Ovim putem za učešće u fokus grupi odabrano je osam ispitanika, od kojih su četiri bile ženskog, a četiri muškog pola.

Sprovedena je fokus grupa koja je trajala sat vremena. Teme su bile konkretni primeri prokrastinacije u neakademske domenu, razlozi zašto je do tih situacija došlo, emotivni doživljaj neakademske prokrastinacije i posledice do kojih su pomenute situacije dovele. Tih pet glavnih tema je pokretao facilitator u vidu pitanja otvorenog tipa.

Fokus grupu je pratila prilično prijatna atmosfera o kojoj su po završetku izveštavali i učesnici. Bili su izuzetno aktivni u diskusiji, pa nije bilo potrebe za potpitanjima. Stiče se utisak da su emocije slobodno izražavali, te da ih nisu skri-

vali. Moguća pristrasnost u rezultatima bila je u tome što su neki ispitanici svojim odgovorima i spominjanjem specifičnih situacija potkrepili druge učesnike da misle o njima, te su verovatno neke situacije usled toga bile preterano istaknute. Na primer, jedan učesnik je pomenuo primer odlaganja čina jela, što je podstaklo ostale da u više navrata pominju odlaganje istog, iako ga inače možda retko odlažu. Kako bi se izbegla potencijalna promena teme ili neplanirani uticaj facilitatora na diskusiju, za facilitatora je napravljen set smernica koji u sebi sadrži i glavna pitanja i potpitanja koja se mogu videti u prilogu 1.

Analiza fokus grupe. Analiza je izvršena pomoću beležaka koje su se ticale važnih neverbalnih reakcija ispitanika, kao i pomoću audio zapisa fokus grupe. Odgovori su kategorisani po učestalosti navođenja i slaganja sa konkretnim zadatkom na kojem se prokrastinira. Primećena su tri razgraničenja tipova zadataka koje su ispitanici pravili. Prvo razgraničenje, na osnovu kog je napravljena podela zadataka, odnosi se na razliku između zadataka u koje je potrebno uložiti puno energije i onih gde to nije slučaj. Učesnici u fokus grupi su ovo zvali „velikim i malim stvarima”. Drugo razgraničenje je između zadataka koji se tiču sebe i drugih ljudi. Preciznije, zadaci čije posledice trpi ispitanik sam i oni čije posledice trpi neko drugi su bile različite forme prokrastinacije prema mišljenju ispitanika. Treće razgraničenje je između zadataka koje ispitanik želi, odnosno ne želi da uradi.

Od skupa zadataka koji je dobijen analizom napravljeno je početnih 6 domena: zdravstvenih, socijalnih i organizacionih zadataka, kao i zadataka koji se tiču kućnih poslova, kupovine i hobi-

ja. Međutim, domeni zadataka koji su se ticali kupovine i organizacije su sadržali zadatke oko kojih se malo ispitanika slagalo i koji su retko pominjani, te su se zadaci iz ovih domena ili pripojili u druge domene ili su bili isključeni iz daljih obrada. U tabeli 1 se prikazana je podela zadataka po različitim domenima koja je dobijena na kraju analize fokus grupe.

Konstrukcija stavki PIKSNAP-a

Kako je ova skala bila osmišljena i konstruisana po uzoru na Hagbinovu multifacetnu meru akademske prokrastinacije (Hagbin 2015), ona se takođe sastoji od podskala. Naime, dve podskale koje čine PIKSNAP su skala učestalosti prokrastinacije u različitim domenima (SUPURD) i skala negativnih emocija (SNE). SUPURD je služio merenju zastupljenosti prokrastinacije kao ponašanja. Međutim, od MMAP-a se razlikuje po tome što su u ajtemima korišćeni specifični zadaci, koji su se pokazali kao najznačajniji u fokus grupi (npr. spremanje sobe, odgovaranje na poruku), za razliku od MMAP-a, koji se koristi opštim određenjem akademski zadaci. Ovo je urađeno iz više razloga, između ostalog, radi očuvanja očigledne valjanosti fenomena. Naime, neki autori pretpostavljaju da se skala, ako se koristi neodređenim jezikom, smatra skalom akademske prokrastinacije u studentskim i učeničkim populacijama, jer se pretpostavlja da će osobe iz te populacije shvatati stavke poput „Kasno završavam poslove” kao da se odnose na zadatke u akademskom domenu (Milgram *et al.* 1998). Doduše, ova pretpostavka je ostala empirijski neproverena.

Tabela 1. Raspodela zadataka po različitim domenima

Kućni poslovi	Zdravstveni	Hobi	Socijalni
raspremanje sobe, raspremanje kuće, pranje sudova, kupovina namirnica, šetnja psa i uopšteno rad kućnih poslova;	odlazak kod lekara iako osobu nešto boli, sistematski pregled, očni pregled, stomatološki pregled i rađenje korektivnih vežbi;	započinjanje raznih hobija i nastavljanje tih hobija nakon pauze;	odgovaranje na poruku, obavljanje važnog razgovora, kupovina ulaznica za neki događaj, spremanje za izlazak, dogovor sa drugima oko nekog putovanja i uzvratanje propuštenih poziva.

Drugi razlog je da se izbegavanjem specifičnih zadataka, gube zanimljive i, pre svega, potencijalno važne informacije o tipu zadataka na kojima se prokrastinira. Koristeći se zadacima neakademske prokrastinacije koje su učesnici u fokus grupi navodili, konstruisano je 34 ajtema za merenje učestalosti prokrastinacije u neakademskim domenima. Odgovor na ove ajteme se pruža šestostepenom Likertovom skalom (1 – nikad, 6 – uvek), kako bi se izbegli neutralni odgovori.

Druga podskala PIKS NAP skale, skala negativnih emocija, SNE, je pravljena po uzoru na Negative Emotions Scale iz MMAP-a (Hagbin 2015). Sastoji se od 12 ajtema, koji između sebe variraju samo po tome koju emociju mere. Skup emocija koji je korišćen u ovoj podskali je takođe dobijen putem fokus grupe. Kako bi se rezultati na PIKS NAP-u mogli porediti sa onima na MMAP-u, dodat je i skup negativnih emocija iz MMAP-NES u PIKS NAP-SNE, kao i obrnuto. Na stavke ispitanici daju odgovor šestostepenom skalom Likertovog tipa (1 – nikad, 6 – uvek).

Skala opaženih loših posledica, ili skraćeno SOLP, je poslednja skala PIKS NAP-a. Njome se meri ozbiljnost posledica prokrastinacije. Svi njeni ajtemi bili su konstruisani tako da se ne tiču specifičnih zadataka, već se koriste opštom odrednicom „zadaci koji se ne tiču škole”. Ovo je urađeno jer se smatra da korišćenjem ajtema koji se tiču specifičnog zadatka ovde ograničava opseg posledica o kojima osoba misli, na posledice koje su bliske samom zadatku (Hagbin 2015). Na primer, ako osoba prokrastinira rasporemanje sobe, očigledna moguća posledica toga bi bila da osoba uđe u konflikt sa roditeljima. Međutim, ne može se tvrditi da osoba ne bi trpela neke sasvim drugačije posledice. Zato se smatra da je bolje pitati za same posledice, neovisno od zadatka u kom se nalaze. Loše posledice prokrastinacije su dobijene analizom podataka sa fokus grupe i napravljeni su ajtemi, na koje ispitanik odgovara Likertovom šestostepenom skalom.

Postupak validacije PIKS NAP-a

U fazi validacije, PIKS NAP je plasiran preko platforme za ispunjavanje anketa, Google Forms, na kojoj su ga ispitanici anonimno popunjavali zajedno sa skalom akademske prokrastinacije (MMAP) (Hagbin 2015) i sa skalom dimenzije

savesnosti HEXACO modela. Zajedno sa PIKS NAP-om plasirana je i skala savesnosti iz HEXACO-PI, zbog njene visoke povezanosti sa prokrastinacijom ($r = 0.63$; Steel 2007) i MMAP (Hagbin 2015). Ova skala ima visoku internu konzistentnost ($\alpha = 0.94$), a povezanost akademske i neakademske prokrastinacije je očekivana zbog konceptualne povezanosti ova dva konstrukta. Takođe, bilo je važno obratiti pažnju na demografske karakteristike zato što one mogu da utiču na prokrastinaciju. U ovom istraživanju registrovane varijable su: godište ispitanika, tip škole koju ispitanik pohađa (gimnazije, srednja stručna ili umetnička), kao i pol ispitanika.

Uzorak

U prvom delu istraživanja 17 ispitanika je ispitano Takmanovom skalom prokrastinacije (Tuckman 1991). Učesnici u fokus grupi bili su selekcionisani na osnovu graničnog skora od 2.5 na Takmanovoj skali prokrastinacije, odnosno u fokus grupi su učestvovali ispitanici koji su imali skor iznad 2.5. Ovo je urađeno jer se pretpostavlja da osobe koje prokrastiniraju mogu pružiti više informacija koje su relevantne za temu istraživanja. Na ovaj način izabran je uzorak od osam ispitanika koji je bio balansirani po polu, te je u fokus grupi učestvovalo po četiri ispitanika muškog i ženskog pola, svi su bili polaznici Istraživačke stanice Petnica i srednjoškolski.

Nakon konstrukcije skale u fazi njegove validacije uzorak je bio prigodan, sačinjavalo ga je 237 ispitanika i bio je prikupljen metodom „grudve snega”. Ukupno 69% uzorka bilo je ženskog pola. Prosečan uzrast ispitanika bio je 17.81 godina ($SD = 1.06$). Uzorak je bio ograničen na osobe koje su školske 2016/17 išle u srednju školu. Ovo je urađeno kako bi se uzorak ujednačio po zahtevnosti akademskih zadataka koje obično obavlja. Iz prvobitnog uzorka od 245 ispitanika takođe su isključene osobe starije od 19 godina, s obzirom na to da je uzorak bio ograničen na osobe u adolescentnom dobu. Podaci dobijeni od ispitanika koji ne ispunjavaju ove kriterijume nisu dalje obrađivani. Ispitanici su preko servisa Google Forms popunjavali PIKS NAP, Hagbinovu MMAP skalu (Hagbin 2015) i skalu koju čini dimenzija savesnosti iz inventara HEXACO-PI (Ashton i Lee 2001).

Rezultati

Deskriptivna statistika

Analiza SUPURD-a u celosti, pokazala je da skala odlikuje visokom internom konzistentnošću ($\alpha = 0.898$). MMAP je pokazao veću pouzdanost od očekivane ($\alpha = 0.95$), dok je pouzdanost mere savesnosti iz HEXACO-PI neznatno niža od očekivane $\alpha = 0.85$). Potom je rađena analiza pouzdanosti po domenima neakademske prokrastinacije dobijenim pomoću faktorske analize. Kronbah alfa koeficijent četiri domena SUPURD-a iznosi 0.90 za domen kućnih poslova, 0.84 za hobije i aktivnosti, 0.74 za socijalni domen i 0.83 za zdravstveni domen.

Na osnovu tabele 2, može se uočiti da raspodela skorova na Skali učestalosti prokrastinacije u različitim domenima značajno odstupa u odnosu na normalnu raspodelu. Naime, raspodela je pozitivno asimetrična na nivou 0.05. Pretpostavlja se da je ovaj rezultat dobijen jer je empi-

rijski raspon maksimalnog skora na SUPURD-u niži od teorijskog. Skjunis je takođe izražen u raspodeli skorova na meri savesnosti, mada negativan i značajan na nivou od 0.01. Raspršenje skorova na meri savesnosti i SUPURD-a ne odstupa značajno od onog koje bi se očekivalo pri normalnoj raspodeli, za razliku od MMAP-a. Ova raspodela je platokurtična na nivou 0.05. Čini se da rezultati ukazuju na veću raspršenost rezultata od očekivane, tj. da se skorovi ispitanika grupišu i na višim i na nižim vrednostima nego što se očekuje pri normalnoj raspodeli.

Faktorska analiza Skale učestalosti prokrastinacije u različitim domenima

Eksploratorna faktorska analiza je urađena na svim ajtemima SUPURD-a. Korišćena je kosa Promax rotacija, kako bi se dozvolila prirodna povezanost među faktorima, s obzirom na to da su interkorelacije faktora bile očekivane. Koristeći se Katelovim kriterijumom, inspekcijom

Tabela 2. Deskriptivna statistika i pouzdanost skala

	Minimum		Maksimum		AS	SD	Std. skjunis	Std. kurt.	α
	Teor.	Emp.	Teor.	Emp.					
PIKSNAP-SUPURD	1	1.24	6	5.2	3.00	0.75	2.24*	0.36	0.90
MMAP-PBS	1	1	6	6	3.38	1.28	1.17	-2.01*	0.95
HEXACO-C	1	1.75	5	4.75	3.49	0.62	-3.03**	-0.11	0.83

* – značajno na nivou 0.05
** – značajno na nivou 0.01

Tabela 3. Varijanse faktora Skale učestalosti prokrastinacije u različitim domenima

Faktor	Nerotirani faktori			Rotirani faktori
	varijansa	% var	% kum	varijansa
1	8.45	24.87	24.87	6.42
2	3.25	9.55	34.41	6.22
3	2.17	6.39	40.80	5.08
4	2.12	6.25	47.05	4.35
5

skri plot, kao optimalno uzeto je faktorsko rešenje sa četiri faktora, što je i teorijski potkrepljeno postojanjem četiri domena kojima se u SUPURD-u meri neakademska prokrastinacija. Ovo faktorsko rešenje objašnjava ukupno 47% varijanse, što se može videti u tabeli 3.

Tabela 4. Interkorelacije između faktora Skale učestalosti prokrastinacije u različitim domenima

Faktor	1	2	3
2	0.40**		
3	0.34**	0.42**	
4	0.25**	0.36**	0.31**

** korelacija značajna na nivou 0.01

Na osnovu tabele 4 može se zaključiti da su sve korelacije među faktorima značajne na nivou 0.01 i niske, izuzev umerene korelacije između drugog i trećeg faktora. U ova dva faktora su grupisani ajtemi koji se tiču hobija i aktivnosti i zdravstvenog domena.

Inspekcijom matrice sklopa može se primetiti da se zasićenja pojedinačnih ajtema na faktore mahom poklapaju sa konceptualnom podelom na domene, te su faktori interpretirani kao domeni koji su inicijalno konstruisani. Daljom inspekcijom, primećeno je da se tri ajtema iz domena kućnih poslova nisu grupisala ni na jedan faktor. Provereno je koliko ova tri ajtema doprinose ukupnoj internoj konzistentnosti i ustanovljeno je da isključivanjem ova tri ajtema, Kronbahova alfa pada sa 0.904 na 0.898. Kako je doprinos internoj konzistentnosti od 0.06 procenjen kao neznatan, ova tri ajtema isključena su iz daljih analiza. Dakle, SUPURD je redukovana sa 34 na 31 ajtem.

Takođe, uočeno je da su se dva ajtema („Ako bi trebalo da radim neke korektivne vežbe odlagao/la bih da odem na njih” i „Desi se da propustim koncert, sportski događaj ili nešto slično zato što odlazem da kupim ulaznice”) grupisala na drugom faktoru, što nije u skladu sa početnom pretpostavkom o raspodeli stavki po domenima. Ovaj faktor, koji je prvobitno odgovarao konceptualnom domenu hobija, stoga je preimenovan u faktor domena hobija i aktivnosti, jer se smatra da je takva interpretacija prikladnija stavkama koji su na tom faktoru zasićeni.

Faktorska analiza Skale negativnih emocija

Druga eksploratorna faktorska analiza je izvršena na ajtemima Skale negativnih emocija. U ovoj analizi je takođe urađena kosa Promax rotacija, kako bi se prirodni odnosi među dobijenim varijablama mogli održati. Inspekcijom skri plot, i koristeći se Katelovim kriterijumom, utvrđeno je da je dvofaktorsko rešenje optimalno. Teorijsko potkrepljenje ovog rešenja kasnije će biti podrobno diskutovano. Dva faktora zajedno objašnjavaju 66.42% ukupne varijanse, što se može videti u tabeli 5. Dobijena je značajna ($p < 0.01$) umerena pozitivna korelacija između dva faktora ($r = 0.52$).

Pregledom matrice sklopa primetili smo da se u prvi faktor grupišu emocije nalik anksioznosti, dok se u drugi grupišu emocije bliske mrzovolji. Teorijsko objašnjenje ovakvog grupisanja bi mogle pružiti Hagbinove (2015) vrste prokrastinacije. Naime, kao što je pomenuto u uvodu, anksioznu prokrastinaciju karakterišu negativne emocije poput krivice, iznerviranosti sobom, zabrinutosti i emocionalnog distresa (uznemirenosti), dok je hedonistička prokrastinacija praćena emocijama poput tromosti, mrzovolje i smore-

Tabela 5. Varijanse faktora SNE

Faktor	Nerotirani faktori			Rotirani faktori
	varijansa	% var	% kum	varijansa
1	5.25	52.48	52.48	4.88
2	1.38	13.80	66.42	3.62
5

nosti. Imajući to u vidu, ovi faktori interpretirani su kao faktor anksioznih i faktor hedonističkih emocija.

Proverom deskriptivne statistike pojedinačnih ajtema SNE, ustanovljeno je da ajtem koji meri osećanje bespomoćnosti značajno odstupa od normalne raspodele na nivou 0.01, te je ovaj ajtem iz daljih analiza isključen. Isto odstupanje od normalne raspodele na nivou 0.01 je primećeno i na ajtemu MMAP-NES-a koji se odnosi na bespomoćnost. Podskala PIKSNAP-a, skala negativnih emocija je, dakle, redukovana sa 10 na 9 ajtema.

Validacija PIKSNAP-a pomoću MMAP-a i savesnosti po HEXACO-u

Pronađene su značajne umerene korelacije skora na Skali učestalosti prokrastinacije u različitim domenima sa skorovima na validacionim instrumentima (MMAP-PBS i HEXACO-C), kako se može videti u tabeli 6.

Tabela 6. Korelacije PIKSNAP-a, MMAP-a i savesnosti u HEXACO modelu

	SUPURD	HEXACO-Savesnost
MMAP-PBS	0.52**	-0.59**
SUPURD	–	-0.55**

Daljom analizom ispitan je prediktorski značaj faceta savesnosti prema HEXACO modelu za

skor na Skali učestalosti u različitim domenima. Sprovedena je linearna regresija, kojom se predviđa skor na SUPURD-u preko faceta savesnosti (organizovanosti, perfekcionizma, marljivosti i promišljenosti). Dobijeni regresioni model je značajan ($F(4, 232) = 45.06$; $p < 0.001$) i objašnjava 43% varijanse. Kao značajni prediktori skora na Skali učestalosti prokrastinacije u različitim domenima pokazali su se organizovanost i marljivost ($p < 0.01$; tabela 7).

Sprovedena je i linearna regresija kojom se predviđa skor na MMAP-PBS-u sa istim prediktorima. Dobijeni model je značajan ($F(4, 232) = 36.50$; $p < 0.01$) i objašnjava 38% varijanse. Značajni prediktori akademske prokrastinacije po MMAP-u su organizovanost ($p < 0.01$), marljivost ($p < 0.01$) i promišljenost ($p < 0.01$). Facet savesnosti, perfekcionizam, očekivano (Steel 2007) se nije pokazao kao značajan prediktor ni akademske, ni neakademske prokrastinacije (tabela 7).

Faktori hedonističkih i anksioznih emocija skala PIKSNAP-SNE i MMAP-NES

Kao što je prethodno navedeno, na ajtemima podskala PIKSNAP-SNE i MMAP-NES urađene su dve eksploratorne faktorske analize, koje su dale po dva faktora koji su slično interpretirani. Ovi faktori su nazvani faktor anksioznih emocija (skraćeno – anksiozni faktor) i faktor hedonističkih emocija (hedonistički faktor). Kako ova simetrija u grupisanju emocija u

Tabela 7. Predviđanje faceta savesnosti pomoću učestalosti neakademske i akademske prokrastiniranja

Kriterijum	df	F	Značajnost modela	R^2	Prediktori	β	Značajnost prediktora
SUPURD	(4, 232)	45.06	0.000	0.428	Organizovanost	-0.54	0.000**
					Perfekcionizam	0.11	0.056
					Marljivost	-0.23	0.000**
					Promišljenost	-0.10	0.091
PBS	(4, 232)	36.50	0.000	0.38	Organizovanost	-0.32	0.000**
					Perfekcionizam	-0.04	0.467
					Marljivost	-0.16	0.007**
					Promišljenost	-0.29	0.000**

Tabela 8. Predviđanje učestalosti akademskog i neakademskog prokrastiniranja pomoću faktora emocija

Kriterijum	df	F	Značajnost modela	R^2	Prediktori	β	Značajnost prediktora
PIKSNAP-SUPURD	(2, 234)	10.40	0.000	0.071	Hedonistička SNE	0.276	0.000**
					Anksiozna SNE	0.016	0.804
MMAP-PBS	(2, 232)	11.53	0.004	0.037	Hedonistička NES	0.246	0.001**
					Anksiozna NES	-0.900	0.230

akademskoj i neakademskoj prokrastinaciji nije bila očekivana, urađeno je još nekoliko analiza, kako bi se dalje upoznala priroda ovih faktora (tabela 8).

Prvo je proveren prediktorski značaj faktora emocija pri prokrastiniranju za skor na Skali učestalosti prokrastinacije u različitim domenima. Sprovedena je dvostruka linearna regresija, kojom se predviđa skor na SUPURD-u preko faktora koji se odnose na emocije dobijenih faktorskom analizom. Dobijeni regresioni model je značajan ($F(2, 234) = 10.04$; $p < 0.01$) i objašnjava 7.1% varijanse. Kao značajni prediktori skora na SUPURD-u pokazao se faktor emocija koje odgovaraju pojmu hedonističke prokrastinacije ($p < 0.01$), dok se drugi faktor, koji se odnosio na emocije karakteristične za pojam anksiozne prokrastinacije nije pokazao značajnim.

Slična analiza, gde je takođe proveren prediktorski značaj faktora emocija, rađena je na MMAP-PBS-u. Sprovedena je linearna regresija, kojom se predviđa skor na MMAP-u preko faktora koji se odnose na emocije dobijene faktorskom analizom. Regresioni model je značajan ($F(2, 232) = 11.53$; $p < 0.01$) i objašnjava 3.7% varijanse. Kao značajni prediktor skora na MMAP-PBS-u pokazao se hedonistički faktor ($p < 0.01$), dok se anksiozni faktor još jednom nije pokazao kao značajan.

Takođe, proveren je prediktorski značaj faktora emocija u neakademskoj prokrastinaciji za skor na skali savesnosti prema HEXACO modelu. Sprovedena je linearna regresija kojom se predviđa skor na skali savesnosti prema HEXACO-u preko faktora koji se odnose na emocije.

Dobijeni regresioni model nije bio značajan ($F(4, 232) = 2.44$; $p < 0.01$).

Nijedan od četiri modela linearnih regresija, kojima se pomoću faktora emocija predviđaju faceti savesnosti se nije pokazao kao značajan. Iako su p vrednosti modela kojima se predviđaju perfekcionizam i organizovnost bile niže od 0.05, zbog velikog broja analiza koje su rađene u ovom istraživanju, sve p vrednosti veće od 0.01 uzete su kao neznačajne, te se značaj ovih modela ne može sa sigurnošću tvrditi.

Još četiri linearne regresije su urađene, kako bi se proverio prediktorski značaj faktora emocija pri neakademskoj prokrastinaciji, gde su kriterijumske varijable bile podskale SUPURD-a koje odgovaraju domenima. Dobijena su dva značajna regresiona modela kojima se pomoću faktora emocija predviđa prokrastinacija u zdravstvenom ($F(2, 234) = 11.91$; $p < 0.01$; $R^2 = 0.09$; hedonistički faktor jedini značajan ($p < 0.01$)) i domenu kućnih poslova ($F(2, 234) = 5.07$; $p < 0.01$; $R^2 = 0.03$); hedonistički faktor jedini značajan ($p < 0.01$)). Ostali modeli nisu bili značajni.

Demografske karakteristike

Sproveden je t -test da bi se uporedile razlike između polova na podskalama PIKSNAP-a, kao i razlike u ukupnom skor. Nije bilo značajnih razlika između muškog ($M = 2.99$; $SD = 0.75$) i ženskog ($M = 3.01$; $SD = 0.75$) pola na celokupnom SUPURD-u.

Urađena je i jednofaktorska ANOVA da bi se uporedila razlike između tri tipa škola koji su srednjoškolci pohađali u protekloj godini (gimnazija, srednjih stručnih škola i umetničkih škola)

na neakademskoj prokrastinaciji. Analiza varijanse nije pokazala da tip škole igra značajnu ulogu u neakademskoj prokrastinaciji ($F(2, 233) = 2.16; p > 0.05$)

Diskusija

S obzirom na činjenicu da su dobijene značajne umerene korelacije neakademске prokrastinacije sa dva konstrukta, savesnosti i akademskom prokrastinacijom, za koje je u mnogim istraživanjima pokazano da stoje u tesnoj vezi sa konstruktom prokrastinacije, kao i jednofaktorsko rešenje koje pokazuje da se pet faktora može svrstati u jedan nadređeni faktor, može se pretpostaviti da rezultati ovog istraživanja ukazuju da se instrument konstruisan u ovom istraživanju, PIKSNAP, može smatrati merom prokrastinacije. Rezultati takođe ukazuju na to da je ova mera visoko pouzdana, sa vrednošću Kronbahove alfe za PIKSNAP-SUPURD od 0.898. Da je dati konstrukt zaista prokrastinacija, može se zaključiti preko umerenih korelacija sa savesnošću i akademskom prokrastinacijom.

Ostaje otvoreno pitanje da li se prokrastinacija koju meri PIKSNAP može svesti na opštu prokrastinaciju. Za proveru ove tvrdnje bilo bi potrebno ispitati inkrementalnu valjanost novog instrumenta. Ova provera, međutim, zahteva postojanje mere opšte prokrastinacije koja se koristi specifičnim zadacima. Međutim, ovakav instrument ne postoji. Dalje istraživanje domena prokrastinacije je potrebno kako bi se ovakava mera napravila i kako bi se proverila inkrementalna validnost PIKSNAP-a nad tom merom.

Ono što se ipak može primetiti iz faktorske analize domena prokrastinacije jeste da se prokrastinacija merena PIKSNAP-om ne može u potpunosti svesti na akademsku. Ovo zapažanje ide u prilog pretpostavki da je prokrastiniranje domen-zavisno ponašanje.

Pitanje je da li se neki zaključci dobijeni na uzorku koji je korišćen u ovom istraživanju može generalizovati na opštu populaciju. Naime, kako bi se eliminisao moguć efekat razlike sistema rada na fakultetu i u srednjoj školi, uzorak je bio ograničen isključivo na srednjoškolce. To znači da su srednjoškolci teorijska populacija našeg istraživanja. Na širu populaciju neopravdano je uopštavati jer, kao što je pomenuto u uvodu

(Steel 2007; Van Eerde 2003), prokrastinacija sa uzrastom opada. Međutim, zbog velike raznovrsnosti škola i gradova iz kojih su dolazili ispitanici, generalizacija na celu srednjoškolsku populaciju je opravdana.

Veći udeo (69%) uzorka je bio ženskog pola. Ovaj disparitet je bio dozvoljen, jer se prema metaanalitičkim podacima (Steel 2007; Van Eerde 2003) polne razlike u prokrastinaciji ne pojavljuju, što je i potvrđeno ovim istraživanjem.

Raspodela skorova na SUPURD-u je pozitivno asimetrična, te ispitanici imaju niže skorove od onih koji bi bili očekivani da je raspodela normalna. Prvo moguće tumačenje ovog nalaza je da je prokrastinacija zadataka koji su korišćeni u PIKSNAP-u ređa nego što se očekivalo na osnovu nalaza dobijenih u fokus grupi. To bi značilo da PIKSNAP meri ekstremniji oblik prokrastinacije od onog koji je tipičan u populaciji. Međutim, ovo tumačenje se može dovesti u pitanje s obzirom na to da je na skali savesnosti dobijen negativan skjunis. Naime, da bi ovo tumačenje bilo tačno bilo bi potrebno pretpostaviti da dimenzija savesnosti prema HEXACO-PI meri preterano nisku savesnost, što je u suprotnosti sa nalazima autora Eštona i Lija (2001).

Postoje još dva moguća objašnjenja ove asimetričnosti raspodele. Prvo se tiče tendencije samog ispitanika da da niži odgovor na skali neakademске prokrastinacije, odnosno viši na skali savesnosti. Prema prvoj interpretaciji, skjunis se može pripisati socijalno poželjnom odgovoru na stavke. Međutim, efekat socijalno poželjnog odgovaranja na postojećim skalama prokrastinacije nije značajan (Steel 2007; Haghbin 2015). Ipak, ostavlja se mogućnost da uticaj ovakvog odgovaranja ipak postoji na novonastaloj skali.

Drugo, i u ovom slučaju verovatnije objašnjenje, asimetriju, sagledava kao posledicu nereprezentativnog uzorka. Naime, upitnik je plasiran na društvenu mrežu Facebook, gde su ispitanici dobrovoljno, bez naglašenog krajnjeg roka, mogli da pristupe upitniku. Pretpostavlja se da su veći neakademski prokrastinatori bezrazložno odlagali jedan neakademski zadatak – popunjavanje upitnika. Ovom pretpostavkom bi se mogao objasniti i skjunis raspodele skorova savesnosti, koja je u umerenoj korelaciji sa prokrastinacijom u neakademskom domenu.

Ono što je zanimljivo, ako se pretpostavi da je do asimetričnih raspodela došlo usled pristranog uzorka, jeste simetričnost raspodele skoro na skali akademske prokrastinacije. Ovo se može objasniti time što zadatak popunjavanja upitnika nije bio akademske prirode, te zato uzorak nije bio pristrasan domenu akademske prokrastinacije. Ako je prethodna tvrdnja tačna, moglo bi se sa tvrditi da je prokrastinacija na akademskim i neakademskim zadacima kvalitativno drugačija, što vodi tome da je prokrastinacija zavisna od zadatka. Međutim, pošto tvrdnja nije empirijski proverena, ona ostaje samo spekulacija. Jedan od načina da se ova tvrdnja ispita predstavlja ponavljanje istraživanja pomoću uzorka koji je dobijen u akademskom setingu. Dobijanjem empirijskih podataka koji se tiču toga da li je prokrastinacija pojava koja je zavisna od tipa zadatka na koji se odnosi može se rešiti ova velika konceptualna dilema (Hagbin 2015). Dva ajtema, jedan koji se ticao korektivnih vežbi („Ako bi trebalo da radim neke korektivne vežbe odlagao/la bih da odem na njih.”) i drugi koji se ticao kupovine ulaznica za događaj („Desi se da propustim koncert, sportski događaj ili nešto slično zato što odlažem da kupim ulaznice”) su se neočekivano grupisali u faktor u koji su se grupisali ajtemi iz domena hobija. Ono što je zajedničko za sve ajteme u ovom faktoru jeste to da svi njihovi zadaci predstavljaju neku radnju koja podrazumeva angažovanost i aktiviranost, pa se pretpostavlja da su ispitanici sa tog aspekta gledali na dva malo pre pomenuta ajtema. S time na umu, domen je primenovan iz domena hobija u domen hobija i aktivnosti, pod pretpostavkom da je dati naziv pogodniji za ajteme koji se u domenu nalaze.

Za ajteme koji su izbačeni zbog toga što nisu bili zasićeni ni na jednom od četiri faktora („Bezrazložno odlažem kupovinu stvari koje su mi potrebne”; „Kada bih imao/la psa nepotrebno bih odlagao/la da ga izvedem u šetnju”; „Dogodi mi se da odlažem kupovinu stvari dok ne budem baš gladan/na”) se pretpostavlja da su nekarakteristični ni za jedan od domena neakademske prokrastinacije koji su mereni u ovom istraživanju.

Da bi se podskale koje mere negativne emocije pri prokrastiniranju mogle poređiti, NES je modifikovan tako što su dodati jedinstveni ajtemi iz SNE i izbačeni neki ajtemi svojstveni skali

NES. Rezultat su bile dve podskale koje su sačinjene od identičnih ajtema, koji ispituju emocije pri prokrastiniranju u oba domena. Dve faktorske analize koje su urađene na podskalama akademske i neakademske prokrastinacije u oba slučaja su dale dvofaktorsko rešenje kao optimalno. Još veća sličnost u strukturi primećena je kad je izvršena inspekcija matrica sklopa obe podskale. Naime, i u prvom i u drugom faktoru obe podskale grupisali su se identični ajtemi. U prvom ajtemu obe podskale grupisali su se ajtemi anksioznost, krivicu, uzemirenost, zabrinutost, bespomoćnost, iznervirano i neprijatno. U drugom faktoru grupisala su se po tri ajtema, mrzovolja, tromost/pospanost i smorenost.

Kao što je već pomenuto u odeljku koji se tiče rezultata, ovakvo grupisanje je interpretabilno kao emocije koje osoba oseća pri različitim vrstama prokrastinacije. Anksioznu prokrastinaciju prate anksioznost, krivica, bespomoćnost, emocionalni distres (uznemirenost) i zabrinutost, dok hedonističku prate mrzovolja, smorenost i tromost.

Ajteme koji mere bespomoćnost u SNE i u NES karakteriše velika asimetričnost raspodele, pri čemu su dobijeni skorovi niži od očekivanih. Postoji nekoliko mogućih interpretacija ovog pozitivnog skjunisa. Može se pretpostaviti da je bespomoćnost emocija koja se retko oseća pri prokrastinaciji. Međutim, ovo je u kontradikciji sa Hagbinovim (2015) nalazima, koji nisu ukazivali ni na kakav skjunis ajtema bespomoćnosti, te se ova mogućnost odbacuje. Druga moguća interpretacija bi bila da je uzorak korišćen u istraživanju manje sklon osećanju bespomoćnosti pri prokrastinaciji. Iako se ova tvrdnja ne može sasvim odbaciti, ona se ni ne prihvata jer ne postoji jasan razlog zašto bi do ove razlike došlo.

Treća interpretacija pretpostavlja da je došlo do promene značenja stavke pri prevođenju. Naime, moguće je da termin na izvornom engleskom jeziku (helplessness) predstavlja manje intenzivnu emociju od bespomoćnosti, te je nešto što bi osoba rekla da češće oseća, što bi dovelo do višeg skora na ovoj stavki. Ova pretpostavka nije empirijski proverena.

Rezultati ukazuju na to da anksiozni faktor emocija nije značajan prediktor skora ni na SUPURD-u ni na PBS-u i kao značajan prediktor ovih skorova istakao se faktor hedonističkih

emocija. Ovi rezultati su mahom neočekivani, jer se očekivalo da će anksiozni faktor biti značajniji prediktor akademske prokrastinacije, zbog toga što je neuspeh u akademskom domenu praćen lošijim posledicama od neuspeha u neakademskom. Rezultati na to, ipak, ne ukazuju.

Ovo se može protumačiti time što se pretpostavlja da se ono što su ispitanici naznačili kao odgovor i ono što ispitanici zapravo osećaju pri prokrastinaciji ne poklapa. Pretpostavlja se da je do ovoga došlo ili zbog nedovoljno iskrenog odgovaranja ili zbog nedovoljnog napora uloženog u introspekciju koja je potrebna da bi se opazile ove negativne emocije. Potonju pretpostavku potkrepljuje postojanje pozitivne asimetrije raspodele skorova na ajtemima koji potpadaju pod anksiozni faktor.

Domen kućnih poslova se odnosi na zadatke koje ljudi vrše u domu i oko njega. Ajtemi ove podskale se mahom tiču zadataka koji za cilj imaju održavanje reda i urednosti svog životnog prostora. Kao izrazito dobar prediktor prokrastinacije u ovom domenu pokazala se organizovanost. Kako se ovaj facet savesnosti definiše kao tendencija ka traženju reda, pogotovo u svom fizičkom okruženju (Ashton i Lee 2001), ovakav odnos nije bio neočekivan. U okviru teorije vremenske motivacije, ovo se može objasniti time što je organizovanim ljudima pri kućnim poslovima vrednost parametra V viša, jer im je uredno okruženje veća nagrada nego što je neorganizovanim osobama.

Domen hobija i aktivnosti se odnosi na zadatke koji su vezani za ono što ljudi rade u svoje slobodno vreme, poput sviranja muzičkog instrumenta. Ovaj domen se razlikuje od ostalih domena SUPURD-a po dve svoje karakteristike: zadaci koji ga sačinjavaju imaju za cilj lični napredak osobe koja ih vrši i mahom su fizički naporni. Kao značajni i dobri prediktori prokrastinacije u ovom domenu pokazali su se organizovanost i marljivost. Predikciju prokrastinacije ovog domena organizovanošću moguće je objasniti time da organizovani ljudi češće sebi postavljaju proksimalne, dostižne ciljeve, time umanjujući dužinu zadataka. Marljivi, sa druge strane, skloni su tome da im sam rad bude prijatan, te je očekivano da se u ovom domenu, čiji zadaci podrazumevaju naporan rad, marljivost pokaže kao dobar prediktor.

Zdravstveni domen se odnosi na zadatke koji su vezani za održavanje našeg zdravlja poput odlaska kod zubara. Karakterističan je po tome što su posledice odlaganja zdravstvenih zadataka malo verovatne, ali zato izrazito negativne ako do njih dođe. Značajna niska prediktivnost ovog domena pomoću organizovanosti se tumači slično domenu hobija i aktivnosti, odnosno time što organizovaniji češće svoje zadatke dele na više podciljeva, koje je onda lakše realizovati.

Socijalni domen se odnosi na zadatke i obaveze koje izvršavamo sa i u odnosu na druge ljude poput uvremenjenog odgovaranja na poruke. Činjenica da on ima najmanju internu konzistentnost je očekivana zato što je socijalni domen okarakterisan visokom varijabilnošću. Činjenica da je organizovanost i u ovom slučaju značajan prediktor se može objasniti opštom tendencijom ka organizaciji svog vremena i postavljanju adekvatnih ciljeva. Marljivost, sa druge strane, se takođe javlja kao značajan prediktor. Ovo se može objasniti time da osobe sa izraženom marljivošću socijalnu interakciju i zahteve koje ona postavlja ne vide kao nešto što je za njih previše naporno i zahtevno.

Kao značajni prediktori i akademske i SUPURD-a u celini su se istakli organizovanost i marljivost, dok se promišljenost pokazala kao značajan prediktor samo akademske prokrastinacije. U Stilovoj metaanalizi (2007) korelacija koja se pojavljuje između perfekcionizma i prokrastinacije je izrazito mala ($r = -0.02$), te na znatno manjem uzorku koji je učestvovao u ovom istraživanju odnos između perfekcionizma i prokrastinacije očekivano nije uočen.

Organizovanost se odnosi na tendenciju sređivanja, struktuiranja i planiranja sopstvenog života. Ona može na nekoliko načina da pomogne u umanjivanju izraženosti prokrastinacije (Steel 2007), te je opažena negativna povezanost ova dva konstrukta očekivana. Ova tvrdnja je i prethodno empirijski potvrđena (Steel 2007), gde je dobijena umerena negativna korelacija ($r = -0.36$) između ova dva pojma.

Marljive ljude karakteriše ambicioznost i visoka motivacija da se uspe. Ljudi sa ovom osobinom često imaju veliku motivaciju pri radu i često uživaju u samom radu (Costa i McCrae 2008), te su im namereni zadaci manje odbojni. Kako je odbojnost zadatka jedan od glavnih

faktora koji doprinose prokrastinaciji (Solomon i Rothblum 1984; Milgram *et al.* 1988; Steel 2007), te je negativan odnos maljivosti i neakademske i akademske prokrastinacije i očekivan.

Impulsivnost je suprotna promišljenosti (Ashton i Lee 2001), pri čemu neki autori impulsivnost navode kao jedan od glavnih mogućih uzroka prokrastinacije, na šta ukazuju i empirijski podaci (Steel 2007). Dobijeni rezultat za akademsku prokrastinaciju je, dakle, očekivan. Međutim, očekivalo bi se da se isti odnos primeti i sa neakademsom prokrastinacijom, što nije uočeno. Ova razlika u rezultatima ide u prilog tvrdnji da su akademska prokrastinacija i prokrastinacija merena PIKSNAP-om kvalitativno drugačije vrste prokrastinacije.

Stilova (2007) interpretacija odnosa prokrastinacije i impulsivnosti je, kao što je pomenuto u uvodu, da impulsivniji ljudi češće podležu trenutnoj gratifikaciji, te sopstvena budućnost ima manje uticaja na odluke koje u trenutku donose. Iz tog razloga, izrazito impulsivni odlaze ili ponekad potpuno zapostavljaju dugoročne obaveze. U terminološkom okviru teorije vremenske motivacije, visoko impulsivni ljudi su znatno podložniji odlaganju nego nisko impulsivni. Oni su, dakle, posebno osetljivi na dužinu zadatka (Steel i König 2006).

Hagbin (2015) je ispitao na koje zadatke osoba misli kada odgovara na ajteme MMAP-a sa odrednicom „akademski zadaci”. Kao najučestaliji izdvojili su se pripremanje za ispit, pisanje seminarškog, zadato čitanje, pisanje eseja i pisanje teze. Primetno je da za ispunjavanje ovih zadataka potrebno znatno više vremena od zadataka koji su karakteristični za PIKSNAP („Odlazem da spremim sobu dok ona ne bude u haosu”). Imajući to u vidu, razlika u predikciji akademske i neakademske prokrastinacije impulsivnošću se može objasniti preko razlike u dužini zadataka koji su korišćeni u dva merna instrumenta.

Postoje dva objašnjenja ovih nalaza: ili su neakademski zadaci zaista po prirodi kraći od akademskih ili skupu zadataka korišćenih pri konstrukciji PIKSNAP-a nedostaju zadaci koji su vremenski zahtevniji. Pošto je skup zadataka dobijen pomoću jedne fokus grupe, ne može se tvrditi da on verno predstavlja neakademski domen prokrastinacije.

Zaključak

Kreirani instrument za merenje neakademske prokrastinacije pokazao je veoma dobre metrijske karakteristike. Potrebno je uočiti njegovu visoku pouzdanost ($\alpha = 0.90$) i dobru konvergentnu validnost, pri čemu je u značajnoj korelaciji umerenog intenziteta sa dva validaciona instrumenta koji mere akademsku prokrastinaciju i savesnost. Ove korelacije ukazuju na to da je mereni konstrukt zaista prokrastinacija, ali i da se ovaj konstrukt ne može u potpunosti svesti na akademsku prokrastinaciju ili savesnost. Stoga, može se zaključiti da je PIKSNAP prva domen-orijentisana skala neakademske prokrastinacije.

Kako se ajtemi SUPURD-a tiču specifičnih zadataka, na osnovu podataka dobijenih pomoću fokus grupe napravljena je podela tih zadataka na četiri domena neakademske prokrastinacije: domen kućnih poslova, domen hobija i zdravstveni i socijalni domen, za koje su kasnije napravljeni ajtemi. Na ovim ajtemima je potom sprovedena eksploratorna faktorska analiza, kojom je mahom potvrđena ova podela na domene. Ovo ukazuje na potrebu korišćenja domen orijentisane skale u budućim istraživanjima koja će se baviti ovim konceptima budući da su se oni pokazali kao značajno različiti od akademskog domena.

Drugom eksploratornom faktorskom analizom sprovedenom na ajtemima SNE, emocije koje prate prokrastinaciju su se grupisale u dva faktora. U prvom faktoru su zasićeni ajtemi koji se tiču emocija koje prate hedonističku prokrastinaciju, a u drugom ajtemi koji mere emocije koje idu uz anksioznu prokrastinaciju. Suprotno početnoj pretpostavki, faktor hedonističkih emocija je jedini bio u značajnom odnosu sa prokrastinacijom u oba domena, što se objašnjava pretpostavkom da je dublja introspekcija potrebna da bi se uočile anksiozne emocije prilikom prokrastinaciji nego hedonističke.

Takođe, odnos između faceta savesnosti i prokrastinacije pokazuje da perfekcionizam ne utiče značajno na neakademsku prokrastinaciju, kao i na akademsku, i da se rezultat koji ukazuje na to da je promišljenost loš prediktor neakademske prokrastinacije treba uzeti sa rezervom zbog diskutabilne upotrebljivosti PIKSNAP-a u

pogledu ispitivanja vremenski zahtevnijih zadataka.

Buduća istraživanja u ovoj oblasti treba da budu usmerena ka odgovaranju na pitanje da li instrument koji meri neakademska prokrastinaciju pokazuje inkrementalnu valjanost u odnosu na skalu opšte, zadatak-zavisne, prokrastinacije. Takođe, potrebno je istraživanje koje će ispitati prediktivnu valjanost PIKSNAP-a i uvrstiti neke vremenski zahtevnije, to jest duže zadatke u već postojaći PIKSNAP i proveriti da li na njih utiče facet promišljenosti.

Literatura

Akerlof G. A. 1991. Procrastination and obedience. *American Economic Review*, **81** (2): 1.

Ashton M. C., Lee K. 2001. A theoretical basis for the major dimensions of personality. *European Journal of Personality*, **15**: 327.

Blunt A., Pychyl T. A. 1998. Volitional action and inaction in the lives of undergraduate students: State orientation, procrastination and proneness to boredom. *Personality and Individual Differences*, **24** (6): 837.

Costa P. T., McCrae R. R. 2008. The revised neo personality inventory (neo-pi-r). *The SAGE handbook of personality theory and assessment*, **2** (2), 179.

Ellis A., Bernard M. E. 1985) What is rational-emotive therapy (RET)? U *Clinical applications of rational-emotive therapy* (ur. A. Ellis i M. E. Bernard). Springer, str. 1-30.

Ellis A., Knaus W. J. 1977. *Overcoming procrastination*. New York: Signet Books

Ferrari J. R. 1992. Procrastinators and perfect behavior: An exploratory factor analysis of self-presentation, self-awareness, and self-handicapping components. *Journal of Research in Personality*, **26**: 75.

Ferrari J. R., Johnson J. L., McCown W. G. 1995. *Procrastination and task avoidance: Theory, research, and treatment*. New York: Plenum Press

Haghbin M. 2015. Conceptualization and operationalization of delay: Development and validation of Multifaceted Measure of Procrastination and the Delay Questionnaire. Doctoral dissertation. Carleton University, Ottawa, Canada

Haghbin M., McCaffrey A., Pychyl T. A. 2012. The complexity of the relation between fear of failure and procrastination. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, **30** (4): 249.

Harris N. N., Sutton R. I. 1983. Task procrastination in organizations: A framework for research. *Human Relations*, **36**: 987.

Lay C. H. 1986. At last, my research article on procrastination. *Journal of research in personality*, **20** (4): 474.

Lee K., Ashton M. C. 2004. Psychometric properties of the HEXACO personality inventory. *Multivariate behavioral research*, **39** (2): 329.

Lee K., Ogunfowora B., Ashton M. C. 2005. Personality traits beyond the Big Five: Are they within the HEXACO space?. *Journal of personality*, **73** (5): 1437.

MacCann C., Duckworth A. L., Roberts R. D. 2009. Empirical identification of the major facets of conscientiousness. *Learning and Individual Differences*, **19** (4): 451.

McCown W., Johnson J., Petzel T. 1989. Procrastination, a principal components analysis. *Personality and Individual Differences*, **10**: 197.

McCrae R. R., Costa P. T. 1987. Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of personality and social psychology*, **52** (1): 81.

Milgram N., Marshevsky S., Sadeh C. 1995. Correlates of academic procrastination: Discomfort, task aversiveness, and task capability. *Journal of Psychology*, **129**: 145.

Milgram N., Mey-Tal G., Levison Y. 1998. Procrastination, generalized or specific, in college students and their parents. *Personality and Individual Differences*, **25** (2): 297.

Milgram N. A., Sroloff B., Rosenbaum M. 1988. The procrastination of everyday life. *Journal of Research in Personality*, **22** (2): 197.

O'Donoghue T., Rabin M. 1999. Doing it now or later. *American Economic Review*, **89** (1): 103.

Solomon L. J., Rothblum, E. D. 1984. Academic procrastination: Frequency and cognitive-behavioral correlates. *Journal of counseling psychology*, **31** (4): 503.

Steel P. 2007. The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological bulletin*, **133** (1): 65.

Steel P., König C. J. 2006. Integrating theories of motivation. *Academy of management review*, **31** (4): 889.

Tuckman B. W. 1991. The development and concurrent validity of the procrastination scale. *Educational and psychological measurement*, **51** (2): 473.

Van Eerde W. 2003. A meta-analytically derived nomological network of procrastination. *Personality and individual differences*, **35** (6): 1401.

Konstantin Tomić and Pavle Mačkić

PIKSNAP: The Construction and Validation of a Non-academic Procrastination Scale

Procrastination is the action of delaying something that could be done at the given moment for later. Past research primarily dealt with procrastination of academic tasks (Haghbin, 2015), so the academic domain is the only properly defined one. In this research, our focus was on non-academic procrastination, and our goal was the construction and validation of a non-academic procrastination scale. In the first phase of the research we conducted a focus group and we created a scale (PIKSNAP) based on the collected qualitative data. The scale consists of two subscales: a) Frequency of Procrastination in Different Domains Scale that consists of 31 items in four domains: housework, hobbies and activities, health and social domain; b) Negative Emotions Scale that measures the emotional experience of procrastination and consists of nine items. Using exploratory factor analysis we extracted two factors that correspond to the theoretical division of emotions which occur in hedonistic and anxious procrastination. PIKSNAP is validated via the Multifaceted Measure of Academic Procrastination (MMAP) and the Conscientiousness dimension from HEXACO-PI. The instrument shows a very satisfactory internal consistency ($\alpha = 0.90$), as well as convergent validity. However, in order to determine the predictive and incremental validity of this instrument, further research is necessary.

Prilog 1. Agenda za fokus grupu

Glavna pitanja

Navedite neke primere kada ste prokrastinirali u situaciji koja nije akademska. Pričajte malo o primerima.

Setite se nekog svog prokrastiniranja koje nije bilo vezano za neki akademski zadatak, šta mislite koji su razlozi iza takvog ponašanja?

Imajte na umu neki od primera koji ste naveli kao svoje prokrastiniranje u neakademskom kontekstu. Pokušajte da se priselite nekih emocija koje ste osećali pri samoj pomisli na zadatak koji odlažete.

Setite se nekog primera, van akademskog konteksta, gde ste zbog svoje prokrastinacije trpeli neke loše posledice. Opišite situacije i posledice.

Navedeno je već dosta primera do sada, da li možda postoji još neki kog ste se setili, ali niste bili u prilici da ih kažete? Pričajte o tim primerima malo.

Potpitanja

- Gde svakodnevno prokrastinirate?
- Šta najčešće radite u toku dana, a da na tome prokrastinirate?
- Ne računajući Petnicu, šta ste radili prethodnih nekoliko dana, a da ste to nepotrebno odlagali?
- Na primer kućni poslovi.

- Setite se prethodnih nekoliko dana.
- Da li se možda sećate šta je to uticalo na vašu prokrastinaciju, koja se ne tiče Petnice?
- Da li možda postoji nešto zbog čega vam se zadatak nije radio?

Da li mislite da je to glupo?

- Da li je bilo nekih posledica prokrastinacije?
- Šta vam se dešavalo nakon prokrastinacije, a da je zbog prokrastinacije?

Prilog 2. Pajina i Kokilijeva skala neakademske prokrastinacije (PIKSNAP)

Skala učestalosti prokrastinacije u različitim domenima (SUPURD)

Uputstvo

Skala koja se pred vama nalazi se napravljena da meri upravo tu pojavu u određenim situacijama. Pre popunjavanja upitnika, molimo vas da uzmete u obzir sledeće:

Ovde nema tačnih i netačnih odgovora. Iako neke stavke možda deluju slično jedna drugoj, molimo vas svaku uzmete u obzir jer nam je važan vaš odgovor na svaku od njih. Molimo vas da na svaku od stavki odgovarate što iskrenije.

Ponuđeni odgovori:

- 1 – Nikad
- 2 – Gotovo nikad
- 3 – Ponekad
- 4 – Često
- 5 – Veoma često
- 6 – Uvek

Kućni poslovi

1. Odlazem da spremim svoju sobu bez nekog dobrog razloga.
2. Iako treba da operem sudove, to nepotrebno odlazem.
3. Ostavljam raspremanje kuće za kasnije bez nekog racionalnog razloga.
4. Nepotrebno odlazem da započnem sa uisavanjem sobe.
5. Kućne poslove odlazem kako bih se bavio/la zanimljivijim aktivnostima.
6. Kada moram da uradim nešto po kući, planiram to da uradim, ali nepotrebno odlazem da započnem.
7. Usredsređen/na sam na zabavne i prijatne aktivnosti i ne zamaram se poslovima u kući koje treba da obavim.
8. Nateram se da sredim sobu tek kada ona bude u haosu.

9. *Bezrazložno odlažem kupovinu stvari koje su mi potrebne*¹.

10. *Kad bih imao/la psa, verovatno bih nepotrebno odlagao/la da ga vodim u šetnju.*

11. *Dogodi mi se odlažem kupovinu hrane dok ne budem prilično gladan/na.*

Zdravstveni domen

1. Nepotrebno odlažem odlazak kod lekara čak i kad me nešto boli.
2. Bezrazložno odlažem da se pozabavim nekim zdravstvenim problemom, koji bi se mogao pogoršati.
3. Kada bih trebao/la da idem na kontrolu kod zubara, nepotrebno bih odlagao/la odlazak.
4. Odlazem odlazak na regularni pregled kod lekara bez nekog posebnog razloga.
5. Kada bi trebalo da idem na kontrolu kod zubara, nepotrebno bih odlagao/la odlazak.
6. Ako bi trebalo da odem očnog lekara, odlagao/la bih to bez ikakvog racionalnog razloga.
7. Odlazem da odem na vreme na kontrolni pregled kod zubara.

Hobiji i aktivnosti

1. Odlagao/la bih odlazak na trening bez nekog posebnog razloga.
2. Ako propustim jedan dan treninga, nepotrebno ću odlagati buduće treninge.
3. Ako treba da uradim trening do kraja dana, uradiću ga odmah.*
4. Odlazem da se nakon odsustva vratim treniranju, iako za to nema razloga.
5. Ne mogu da se nateram da se vratim hobiju čak i ako mi je zanimljiv.

¹ Kurzivom su označene stavke koje su izbačene iz konačne verzije

* Zvezdicom su označene negativno formulisane stavke

6. Nikako da se nateram da započnem neki novi hobi.

7. Kada bih imao/la više vremena se bavim nekim hobijem, svejedno ne bih time počeo/la da se bavim.

8. Kada bi mi pukla žica na gitari, odlagao/la bih da odem do prodavnice da kupim novu.

9. Desi se da propustim koncert, sportski događaj ili nešto slično zato što odlažem da kupim ulaznice.

10. Ako bi trebalo da radim neke korektivne vežbe odlagao/la bih da odem na njih.

Socijalni domen

1. Desi mi se da odgovorim na poruku satima nakon što je vidim iako za to nemam razlog.

2. Retko uzvraćam propuštene pozive na vreme, čak i kada imam vremena da se javim.

3. Odlazem dogovor oko odlaska na odmor dok me „muka na to ne natera”.

4. Uvek odmah odgovorim kada mi neko pošalje poruku.*

5. Kad treba da organizujem nešto, poput odlaska na odmor, na vreme to uradim.*

6. Bez razloga u poslednjem trenutku javim da li ću doći na neko okupljanje.

7. Često kasnim, jer odlažem da se spremim do poslednjeg trenutka.

8. Kad treba nekome nešto važno da kažem uradim to odmah.*

Skala negativnih emocija (SNE)

Uputstvo

Pitanja koja slede odnose se na osećanja koje osoba može iskusiti prilikom odlaganja različitih zadataka u neakademsom domenu.

Važno je da na ova pitanja odgovorite na osnovu toga što ste nedavno osećali u sličnim situacijama van škole, a ne onako kako mislite da bi bilo idealno da se osećate u budućnosti.

Ponuđeni odgovori:

- 1 – Nikad
- 2 – Gotovo nikad
- 3 – Ponekad
- 4 – Često
- 5 – Veoma često
- 6 – Uvek

Prilikom nepotrebnog odlaganja zadataka van škole, osećam (se):

1. Neprijatno
2. Anksiozno
3. Bepomoćno
4. Smoreno
5. Tromo/pospano
6. Uznemireno
7. Mrzovoljno
8. Iznervirano
9. Zabrinuto
10. Krivicu

